

איך בודקין התכלת

בגמ' במנחות דף מ"ב ניתן עצה איך לבדוק תכלת אם היא זיוף או אמיתי, ת"ר תכלת אין לה בדיקה, ואין נקחית אלא מן המומחה, ותכלת אין לה בדיקה? והא רב יצחק בריה דרב יהודה בדיק ליה, מיייתי מגביא גילא, מיא דשבילתא, "מימי רגלים" בן ארבעים יום, ותרז ליה בגווייהו מאורתא ועד לצפרא, איפרד חוותי פסולה, לא איפרד חוותי כשרה, רב אדא משמי' דרב עזירא אמר, מיייתי חמירא ארכסא דשערי, ואפיא לה בגוייה, אישתנאי למעליותא כשרה, לגרעותא פסולה, וסימנך שינוי שקר שינוי אמת, ומקשה בגמ, מאי אין לה בדיקה נמי דקאמר? אטעימה. מר ממשכי אייתי תכלתא בשני רב אחאי, בדקה בדרב יצחק בריה דרב יהודה ואיפרד חוותיה, בדרב אדא ואישתני למעליותא, סבר למיפסלה, אמר להו רב אחאי, אלא הא לאו תכילתא ולא קלא אילן היא? אלא שמע מינה שמועתא אהדיי איתמר, היכא דבדקנא בדרב יצחק בריה דרב יהודה ולא איפרד חוותיה כשרה, איפרד חוותיה בדקין לי' בדרב אדא בחמירא ארכסא, אישתני למעליותא כשרה, לגרעותא פסולה, שלחו מתם שמועתא אהדיי איתמר. שעושין שני הבדיקות זה אחר זה, ורואים אם נתבטל מראיהו בבדיקה ראשונה, או בודקין אותו בבדיקה השני, ואם נשתפר ע"י הבדיקה השני או הוי תכלת.

עכ"פ מדברי הגמ' מבואר שע"י מי רגלים ושאר סממנים אפשר לברר אם היא תכלת או זיוף הנעשה ע"י קלא-אילן, הגה"ק מראדזין וכן רב הערצאג כותבים על דברי הגמ' אלו שזה הפרדה כעמיקאלית פשוטה ומובנה, דהיינו שלפי תכונת חומרי צבע יוכרח שצבע קלא-אילן יתקלקל ע"י סממנים אלו, ולענינו כפי שכתבתי לעיל שהצבע מהמיוורקס הוא בדיוק קלא-אילן מבחינה כעמיקאלית, והרי מוכרח שא"א להכיר ביניהם ע"י בדיקה קעמיקאלית, הרי מדברי הגמ' אלו הוכחה שהמיוורקס אין זה התכלת כי אם קלא-אילן פשוט.

גדר צבע המתקיים

ברמב"ם בהל' ציצית כתב, והתכלת האמורה בציצית צריך שתהיה צביעתה "צביעה ידועה" שעומדת ביופיה" ולא תשתנה" וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אע"פ שהוא כעין הרקיע, כגון שצבעו באסטיס או בשחור או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית. ובכסף משנה כתב שהמקור לדברי הרמב"ם הוא מדברי הגמ' דמנחות הנ"ל שהקלא-אילן נתבטל ע"י בדיקות עם סממנים ולא התכלת.

והנה תומכי המיוורקס תמיד מתגאים שהצבע של המיוורקס היא צבע המתקיים שאפי' אם משימין אותו בתוך בליט"ש לא יתקלקל מראהו, ולכן היא צבע המתקיים ועומדת ביפיה כפי דברי הרמב"ם, ולכן נסביר פה מזה היא באמת צבע המתקיים במשנת חז"ל

והנה בגמ' ב"ק דף צ"ג איתא שהגחל צמר וצבעו בקלא-אילן הוה שינו דלא הדר לברייתו מפני שאין יכולים להוציא הצבע של הקלא-אילן מן הצמר אפי' ע"י צפון שטבעו להוציא צבעים, ומאידך גיסא אנו רואים אצל תכלת שמפורש בזבחים דף צ"ה ובתוס' שם שתכלת מתקלקלת ע"י צפון, ועוד יותר מפורש ברבינו גרשום במס' מנחות דף מ"א ע"ב שהנותן תכלת לכובס צריך להזהירו שלא יקלקל מראה התכלת, ולכאורה נראה מזה ההיפך של דברי הרמב"ם, שהרי הקלא-אילן הוא הצבע החזק שאינו מתקלקל ע"י צפון, והתכלת הוא הרפה שמתקלקלת ע"י צפון וצריך ביאור.

וביאור הדברים הוא עפ"י דברי הגמ' במס' נדה ס"א - "ג שמעבירין ז' סממנים על הכתם להבחין מה היא דם, אבל לא את הצפון, מפני שצפון צבעא נמי מעביר, מצינו למדים מדברי הגמ' שגם צבעים נתבטלים כשמעבירין אותן בצפון, ועל כרחק שאין גרעון בצבע לומר שזה צבע גרוע שנתבטל ע"י צפון, כמו שמוכן שאין חסרון בבגד שנתקלקל ע"י בליט"ש, שהכל יודעים שכן טבעו שהיא מעביר צבעים, וכן אנו רואים מדברי הגמ' שצבעים אינם מתבטלים אם מעבירין עליו השבעה הסממנים הללו, נמצא שאם יש לנו צבע שנתבטלת ע"י א' משבעת הסממנים - ע"כ שזה צבע גרוע שאינה עומדת ביפיה,

ועפ הנחה זו אפשר להבין את דברי הרמב"ם, שכתב שדוקא תכלת הוא צבע המתקיים ולא קלא אילן, שהקלא-אילן היא אכן צבע שאינה עומדת ביפיה, שהרי הבדיקות של הגמ' להבחין בין תכלת לקלא-אילן היא עם "מי רגלים" שהיא א' מהז' סממנים, ולפי דברי הגמרא שהקלא-אילן אינה עומדת אם מעבירים עליו מי רגלים "אינה צבע המתקיים", משא"כ תכלת היא צבע המתקיים ולא יתקלקל כשמעבירין עליו ז' הסממנים, וממילא עדיין היא צבע המתקיים ועומדת ביפיה אף שאינה עומדת נגד כוחו של הצפון, והגאון מראגאטשוב בהערותיו על הרמב"ם בהל' ציצית רמז על דברים אלו כדרכו במראה מקומות בעלמא, "ו' ל עיין ב"ק דף צ"ג ועי' דף ק"א ועי' זבחים צ"ה עיי"ש.

נמצא שמזה שהמיוורעקס-תכלת העומדת נגד הבליט"ש אינה ראי' שהיא תכלת אלא פירכא, ודו"ק

פעולת הבדיקה

ועכשיו אנסה להסביר את פשר הבדיקה שאף מי שאינו כעמיסט יבין מעצמו איך הבדיקה מועלת לברר מה היא תכלת ומה היא קלא-אילן, וכמו שכתבתי שהגה"ק מראדזין, ורי"א הערצאג כתבו שהבדיקות של הגמ' הם הפרדה קעמיקאלית פשוטה.

הקלא-אילן-[אינדיג"א] היא צבע חזק שנצמד לעצמו ואינה מתקשרת עם הצמר שרוצים לצבעו בתוכה, ולכן קשה מאד לצבוע עם האינדיג"א, והדרך שצובעין אותו היא שמכניסין את האינדיג"א בתוך מי רגלים וכיו"ב, וטבעו של המי רגלים שהיא מוציא את האקסידשען מן הצבע, ועי"כ נחלש כחו של האינדיג"א ונתבטל מראהו ונעשה צהוב ושקוף, כך מכניסים את הצמר בתוכו, וצובעין אותו עמו, וכשמוציאים הצמר מן הכלי חוזר האקסידשען להאינדיג"א (שעתה כבר בתוך הצמר) וחוזר האינדיג"א לאיתנו ונעשית בצבע בלוי כמו שהיתה מקדם, אבל עכשיו היא כבר בתוך הצמר ולא יצא משם אף אם מורק ושוטף בבליט"ש, ותהליך צביעה זו נקראת בלע"ז רידאקש".

(זוה הביאור במשנה במס' מכות פ"א משנה ה', רבי יהודה אומר איסטסית היא, זו ופירש הר"ע מברטנורא, איסטסית היא זו, וכי עדות זו יורה של איסטסית היא שצובעת כל הניגע בה ע', וכאמור לעיל שאיסטסית הוא אינדיג"א, וכמו שכתבתי שבשעת הצביעה נעשה הצבע של האינדיג"א שקוף, ואלו שעומדים מסביב לזורה של איסטסית אין מכירים שנגשו בה, ואח"כ כאשר חוזרת האקסידשען רואין שנקלט בהם צבע במגעם ובמשאם)

וע נתן הגמ' במנחות שם העצה להניח את הצמר שוב בתוך המי רגלים, ואם יתקלקל מראהו נמפני שיחסר לו האקסידשען סימן שהיא קלא-אילן ולא תכלת, ועפ"י דרך זה יתקלקל כל מין אינדיג"א, ובתוכם התכלת של המיוורעקס שדרך צביעתו היא ע"י רעדאקש"ן דוקא, ומוכרח שע"י בדיקות אלו יתקלקלו, ויש לנו ע"ז כמה הודאת בעל דין מתומכי המיוורעקס שהודו שע"י בדיקות של הגמ' נתקלקלו התכלת של המיוורעקס.

ובהתכלת דף 302 מביא בשם דר. זיידרמאן טענה זו נגד המיוורעקס שלפי דברי הגמ' והרמב"ם מוכרח שהתכלת אינה אותו החומר הצבע של קלא-אילן.

עכ"פ תמצית היוצא מכל הפרק זה שהתכלת מן המיוורעקס היא קלא אילן פשוט ובכל פינה שאתה פונה עוד יותר מבורר שהדם והצבע הנ"ל היא קלא אילן פשוט, שכן שמו וכן טבעו וכן דרך צביעתו וחומרי צביעתו ומדרך בדיקתו הכל מוכיחים שהתכלת של המיוורעקס היא קלא-אילן.

ואי"ה בקובץ הבא נמשיך לבאר כל ההוכחות נגד ובעד הפורפורה מדברי האחרונים, וכן כל הממצאים של הארכעלאגן, וביאורי המילים הלועזיים, הדק היטב.